

ارزیابی مشروعیت آزمایش‌های هسته‌ای و موشکی کره شمالی در حقوق بین‌الملل

سید هادی محمودی *

عارفه راستگو افخم **

تاریخ پذیرش: ۹۶/۱۲/۲۱

تاریخ دریافت: ۹۶/۸/۷

چکیده

آزمایش‌های متعدد هسته‌ای و موشکی کره شمالی در دو دهه اخیر میلادی، نه فقط موجب نگرانی دولت‌های منطقه شده، بلکه کل جامعه بین‌المللی را با وضعیت نگران‌کننده علیه صلح و امنیت بین‌المللی روبه‌رو کرده است. کره شمالی اولین آزمایش هسته‌ای را در سال ۲۰۰۶ انجام داد و از آن زمان پنج آزمایش هسته‌ای دیگر را با موفقیت به انجام رسانده است. در کنار آن، کره‌ای‌ها با وجود دست‌اندازهای فراوان، برنامه موشکی خود را نیز پیش بردند که طبیعتاً هدف غایی آن ساخت موشک‌هایی با توانایی حمل کلاهک‌های هسته‌ای بود. قطعنامه‌های تحریمی شورای امنیت نیز آن‌طور که انتظار می‌رفت، نتوانستند جلوی پیشرفت برنامه هسته‌ای و موشکی کره شمالی را بگیرند. برنامه هسته‌ای کره شمالی، به طور آشکار کمبودها و ضعف‌های رژیم آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و شورای امنیت را نشان می‌دهد و شاید بتوان اقدامات پیونگ یانگ را آغازی در شکل‌گیری رویه‌ای دانست که رژیم عدم اشاعه هسته‌ای را خنثی می‌کند. در این نوشتار مشروعیت آزمایش‌های هسته‌ای و موشکی کره شمالی مطابق با حقوق بین‌الملل و همچنین مشروعیت قطعنامه‌های شورای امنیت علیه کره شمالی از

* استادیار گروه حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی

h_mahmoudi@sbu.ac.ir

** کارشناس ارشد حقوق بین‌الملل از دانشگاه شهید بهشتی

aridojin@gmail.com

نظر محتوایی نقد و بررسی حقوقی خواهد شد. در نهایت، چشم‌اندازی از نحوه تعامل با کره شمالی و بحران هسته‌ای موجود مورد تحلیل و بررسی قرار خواهد گرفت.

کلیدواژگان:

بازدارندگی، حقوق بین‌الملل، کره شمالی، منع اشاعه هسته‌ای.

مقدمه

معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای، معروف به NPT^۱، حاوی شرط خروج از معاهده است و صریحاً مقرر می‌دارد که هر دولت عضو حق دارد از آن خارج شود، به شرط آنکه تشخیص دهد وقایع غیرعادی که مربوط به موضوع معاهده هستند، منافع عالی آن کشور را به خطر می‌اندازند^۲. دولت‌ها نیز باید از سه ماه قبل به تمامی اعضای این معاهده و نیز شورای امنیت، موضوع خروج خود و دلایل آن را اعلام کنند. کره شمالی اولین و تاکنون تنها کشوری است که از NPT خارج شده است^۳؛ هرچند در یک مقطع زمانی، خروج خود را به حالت تعلیق درآورد^۴. در مه ۱۹۹۳، یعنی دو ماه بعد از صدور اعلامیه خروج از سوی کره شمالی، شورای امنیت قطعنامه ۸۲۵ را صادر کرد و در آن از کره شمالی خواست تا مسئله خروج از NPT را بازبینی کند^۵. این قطعنامه مشخص نکرده است که در صورت رعایت نکردن آن، چه واکنشی از سوی شورای امنیت در پی خواهد داشت و نیز تصمیمی در این خصوص که آیا پیونگ یانگ

1. Non-Proliferation Treaty

2. NPT, art. 10, para.1.

^۳. کره شمالی در ۱۲ دسامبر ۱۹۸۵ به NPT پیوست. گفتنی است، به هر حال، در کنار NPT به عنوان سند حقوقی مادر در حوزه عدم گسترش، یک سلسله موافقت‌نامه‌های دوجانبه نیز بین آژانس و سایر دولت‌های عضو (عمدتاً کشورهای غیرهسته‌ای عضو) در راستای تحقق ماده ۳ آن معاهده منعقد شده‌اند. این موافقت‌نامه‌ها که موافقت‌نامه پادمان (Safeguard Agreement) نام دارند، به منظور ایجاد ترتیبات تفصیلی نظارت و بازرسی آژانس از فعالیت‌های صلح‌آمیز دولت‌های عضو و تضمین عدم انحراف این فعالیت‌ها به سمت اهداف نظامی و تسلیحاتی پیش‌بینی شده‌اند). ن.ک: ساعد، نادر، ارزیابی تحکیم امنیت هسته‌ای و نظام عدم گسترش با معیار حقوق بین‌الملل عرفی، مجله پژوهش‌های حقوقی، ۱۳۸۲، شماره ۴، صص ۱۹۵ و ۱۹۱. (کره شمالی موافقت‌نامه پادمانی خود را با آژانس با وجود تأخیر پنج‌ساله بر اساس ماده ۴ NPT در ۱۰ آوریل ۱۹۹۲ منعقد نمود. به موجب این موافقت‌نامه، کره شمالی باید گزارش اولیه‌ای به آژانس در خصوص ظرفیت‌های هسته‌ای خود می‌داد، اما آنچه در گزارش درج شده بود، گویای تمام واقعیت‌ها نبود و از طرفی هم کره‌ای‌ها به دلیل آنکه سایت‌های هسته‌ای خود را نظامی اعلام کرده بودند، به مأموران آژانس اجازه بازرسی از سایت‌های هسته‌ای را ندادند. ن.ک:

Fischer, D., "The DPRK's Violation of its NPT Safeguards Agreement with the IAEA" Published by the IAEA

4. S.C. Res. 825, U.N. Doc. S/RES/825, 1993.

5. Ibid.

اجازه دارد از NPT خارج شود یا خیر، اتخاذ نگردد^۱. شورای امنیت تا اکتبر ۲۰۰۶ نسبت به خروج پیونگ یانگ از NPT در قالب ضمانت اجراهای بین‌المللی واکنش نشان نداد^۲، اما در پی اولین آزمایش هسته‌ای کره شمالی^۳ در ۹ اکتبر ۲۰۰۶ و با صدور قطعنامه ۱۷۱۸^۴، تحریم‌های متعدد غیرقهری علیه این کشور وضع شد. در ضمن، کره شمالی در کنار موضوع هسته‌ای، برنامه موشکی را پیش برده که هدف آن افزایش توان نظامی برای مقابله با دشمنان خارجی از جمله ایالات متحده است^۵. برنامه هسته‌ای و موشکی کره شمالی که از سال ۲۰۰۵ کلید خورد، تا به امروز ادامه داشته است و به نظر نمی‌رسد این کشور حتی در سال ۲۰۱۸ نیز دست از پیشروی در برنامه‌های خود بردارد^۶. کیم جونگ اون^۷ در ژانویه ۲۰۱۸ طی سخنرانی سال نو میلادی اعلام داشت که کشورش به هدف نهایی خود در فراهم آوردن توان بازدارنده هسته‌ای دست یافته است و هرگز حاضر نیست که در ازای متوقف شدن تحریم‌های شورای امنیت، از برنامه هسته‌ای و موشکی خود دست بردارد و حتی شرکت این کشور در رقابت‌های المپیک زمستانی ۲۰۱۸ نیز یک استراتژی در راستای تحقق همین هدف است^۸. این در حالی است که در ۹ ژوئیه ۲۰۱۷، معاهده ممنوعیت سلاح‌های هسته‌ای^۹ به تصویب رسید، اما کشورهای دارای سلاح هسته‌ای و

1. Ogawa, *Ibid*, p.3.

2. *Ibid*.

۳. لازم به ذکر است، کره شمالی تا به امروز شش آزمایش هسته‌ای را انجام داده است که آخرین آنها در تاریخ ۳ سپتامبر ۲۰۱۷ بود و همگی به دلیل نقض قطعنامه‌های صادره شورای امنیت به شدت محکوم شده‌اند. ن.ک IAEA GC/61/Res/13(2017):

4. *See*: S.C. Res. 1718, U.N. Doc. S/RES/1718, 2006.

5. **Easley, LE.**, North Korea's Nuclear and Missile Tests Are Aimed at Splitting Its Rivals Can Japan, South Korea, and the U.S. stand firm against Pyongyang's efforts to drive wedges among them?, **Foreign Policy**(2017). Available at: <http://foreignpolicy.com/2017/09/03/north-koreas-tests-are-aimed-at-splitting-its-rivals/>

6. Levkowitz, A., "The 2018 Winter Olympics and North Korea", BESA Center Perspectives(2018): 707. Available at: <https://besacenter.org/wp-content/uploads/2018/01/707-2018-Winter-Olympics-and-North-Korea-Levkowitz-final.pdf>.

7. Kim Jung Un.

8. *Ibid*.

9. Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons.

اعضای سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) به غیر از هلند، در رأی‌گیری شرکت نکردند^۱ و همین مسئله حاکی از آن است که این دولت‌ها با روند انعقاد و محتوای این معاهده مخالفت دارند. با توجه به نکات فوق و در اوضاع و احوال کنونی، مسئله مهمی که لازم است بدان پرداخته شود، آن است که با وجود خروج کره شمالی از NPT، آیا می‌توان بر اساس حقوق بین‌الملل، از جمله حقوق عرفی، محدودیت‌ها یا ممنوعیت‌هایی را در راستای اعمال برنامه هسته‌ای و موشکی این کشور اعمال کرد. در نوشتار حاضر تلاش شده است با لحاظ قواعد و مقررات حقوق بین‌الملل، موضوع مشروعیت قطعنامه‌های متعدد شورای امنیت از لحاظ محتوایی علیه کره شمالی بررسی شود، ضعف‌های موجود در رژیم عدم اشاعه آشکار شود و در نهایت، چشم‌انداز حقوقی در حل پرونده هسته‌ای کره شمالی مورد بررسی قرار گیرد. در ضمن، مسئله هسته‌ای کره شمالی را بدون الگو گرفتن از توافق هسته‌ای ایران (برجام) با کشورهای ۱+۵ بررسی خواهیم کرد و براین عقیده هستیم که توافق هسته‌ای ایران درباره کره شمالی قابل اجرا نیست؛ زیرا ایران از همان ابتدای فعالیت‌های هسته‌ای، بارها بر صلح‌آمیز بودن فعالیت‌هایش تأکید داشته و بعد از توافق هسته‌ای نیز آژانس بین‌المللی انرژی اتمی پایبندی ایران به تعهداتش را تأیید کرده است؛ اما فعالیت‌های هسته‌ای کره شمالی، اساساً غیرصلح‌آمیز و با هدف تقویت بنیه نظامی این کشور است.^۲

۱. زمینه‌های شکل‌گیری بحران هسته‌ای کره شمالی و عملکرد رژیم عدم اشاعه هسته‌ای

توسعه هسته‌ای در کره شمالی در اواسط دهه ۱۹۵۰ و در نتیجه جنگ کره و با حمایت‌های شوروی سابق و چین آغاز شد^۳ و این دو کشور تا حدودی آموزش اولیه نیروهای نظامی و حمایت‌های فناورانه خود را برای ساخت یک راکتور هسته‌ای تحقیقاتی در اختیار کره شمالی قرار

1. Gladstone, R., **A Treaty Is Reached to ban Nuclear Arms: Now Comes the Hard Part**, The New York Times (7 July 2017). Available at: <https://www.nytimes.com/2017/07/07/world/americas/united-nations-nuclearweaponsprohibition-destruction-global-treaty.html>

2. Fischer, *Ibid.*

3. Bardzell, DJ., "North Korea's Nuclear Weapons Program and Potential US Responses", *Fordham University School of law* (2012), p. 2.

دادند.^۱ تلاش کره شمالی در توسعه برنامه سلاح‌های هسته‌ای، پیرو اهداف عمده‌ای است که به شرح زیر مطرح می‌شوند:^۲

الف) محدود کردن تهدید از جانب قدرت‌های بزرگ و در عین حال حفظ روابط با آنها. از سال ۱۹۴۸ که کره شمالی و جنوبی تأسیس شدند، درگیری شدیدی میان آنها بر سر مالکیت شبه‌جزیره کره وجود دارد. رهبران کره شمالی به دست آوردن سلاح‌های هسته‌ای را تنها راه ممکن برای دفع ترس از انحطاط رژیم در این رقابت می‌دانند و احتمالاً از طریق آن در فکر اتحاد در شبه جزیره کره و از طریق توسل به زور هستند.^۳

ب) رفع نیازهای داخلی. پیونگ یانگ تصمیم دارد از برنامه هسته‌ای خود در راستای رفع نیازها و احتیاجات داخلی استفاده کند. با توجه به رکود اقتصادی و فقر رو به گسترش مردم، انجام آزمایش‌های هسته‌ای موفقیت‌آمیز قابل توجیه است؛ زیرا سلاح‌های هسته‌ای نماد قدرت ملی و برتری علمی و فناوریانه شناخته می‌شوند.

NPT طرف‌های امضاکننده را به دو گروه مجزا تقسیم می‌کند: دولت‌های دارای سلاح هسته‌ای و دولت‌های بدون سلاح هسته‌ای.^۴ در اکتبر سال ۲۰۰۲، ادعاها مبنی بر آن که کره شمالی برنامه سلاح‌های هسته‌ای خود را از سر گرفته است، موجب از بین رفتن توافق چارچوب و نهایتاً خروج کره شمالی از NPT در سال ۲۰۰۳ شد.^۵ مفاد اصلی NPT تأکید بر عدم دسترسی دولت‌های دیگر به سلاح هسته‌ای و با هدف حفظ امنیت بین‌المللی است. در هر حال، تلاش کره شمالی در استخراج پلوتونیوم برای ساخت سلاح‌های هسته‌ای و توسعه آنها که مدت بیش از دو دهه به طول انجامید، اطمینان و اعتماد نسبت به رژیم آژانس و معاهده NPT و شورای امنیت را زیر سؤال برد.^۶ چالش دیگری که کره شمالی در خصوص اطمینان نسبت به NPT ایجاد کرده، خارج شدن آن از NPT است.^۷ طبق پروتکل الحاقی ۱۹۹۷ نیز که این اختیار را به آژانس می‌دهد

1. Clemens Jr. & Walter C., "North Korea's Quest for Nuclear Weapons: New Historical Evidence", *Journal of East Asian Studies* (2010), p.129.

2. Liangui, Z., "Coping with a Nuclear North Korea", *China Security* (2006), pp.4&5.

3. Liangui, *Ibid*.

4. NPT, articles. 1&2.

5. See: Huntley, WL., "Rebels without a Cause: North Korea, Iran and the NPT", 82 *INT'L AFFAIRS*(2006):723.

6. Ogawa, *Ibid*, p.2.

7. *Ibid*, p.5.

تا اطلاعات تکمیلی را در خصوص فعالیت‌های هسته‌ای دولت‌های بدون سلاح هسته‌ای^۱ به دست آورد و به مواد هسته‌ای اعلام نشده و نیز سایت‌های مرتبط با هسته‌ای در آن کشورها دسترسی داشته باشد، اساساً نمی‌توان اعضای غیرهسته‌ای را مجبور کرد تا بدان ملحق شوند. در ضمن، وقتی کشوری از NPT خارج می‌شود، دیگر وجود پروتکل الحاقی نمی‌تواند اثری بر اوضاع داشته باشد.

۲. آزمایش‌های هسته‌ای و موشکی کره شمالی مطابق با معاهدات، قطعنامه‌های شورای امنیت و عرف بین‌المللی

به منظور ارزیابی مشروعیت آزمایش‌های هسته‌ای و موشکی کره شمالی، ناچار باید موضوع را در پرتو منابع حقوق بین‌الملل بررسی کرد. همچنین، قطعنامه‌های صادره از سوی شورای امنیت سازمان ملل متحد منبع بسیار ارزشمندی محسوب می‌شوند که البته نیازمند بحث و بررسی دقیق‌تر و موشکافانه‌تر در این زمینه است.

۲.۱. مشروعیت آزمایش‌های هسته‌ای کره شمالی

در خصوص آزمایش‌های کره شمالی، آنچه که بیشتر مورد حساسیت واقع شده، موضوع آزمایش‌های هسته‌ای این کشور است و به همین دلیل مسئله را در ذیل به تفکیک منابع حقوقی و به طور دقیق بررسی می‌کنیم.

۲.۱.۱. معاهدات بین‌المللی

اولین منبع حقوق بین‌الملل که در پرتو آن به ارزیابی آزمایش‌های هسته‌ای کره شمالی می‌پردازیم، معاهدات بین‌المللی است. تاکنون معاهداتی چند در باب سلاح‌های هسته‌ای منعقد شده‌اند که شاید بتوان مهم‌ترین آنها را NPT، معاهده منع جزئی آزمایش‌های هسته‌ای^۲ ۱۹۶۳،

1. Non-Nuclear Weapons States.

2. See: Additional Protocol of IAEA (1997).

3. PTBT.

معاهده منع جامع آزمایش‌های هسته‌ای ۱۹۹۶^۱ و نهایتاً معاهده ممنوعیت سلاح‌های هسته‌ای ۲۰۱۷^۲ عنوان کرد.

۲.۱.۱.۱. معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای

به نظر می‌رسد کره شمالی ماده ۲ NPT را نقض کرده باشد. توضیح آنکه، به طور کلی باید میان آزمایش‌های هسته‌ای که قبل یا بعد از سال ۲۰۰۳، یعنی سال خروج کره شمالی از NPT، انجام شده‌اند، تفکیک قائل شد. یک سری آزمایش‌ها اگرچه بعد از سال ۲۰۰۳ انجام گرفت، ممنوعیت NPT در خصوص تولید سلاح‌های هسته‌ای را نقض کرد؛ زیرا انفجار هسته‌ای نشان می‌داد که برنامه غنی‌سازی این کشور از مدت‌ها قبل، یعنی زمانی که کره شمالی هنوز عضوی از NPT بود، آغاز شده است.^۳ کره شمالی همچنین ماده ۳ NPT را نقض کرده است که طبق آن، هریک از کشورهای غیرهسته‌ای عضو معاهده تعهد می‌کنند که تضمینات موجود را آن‌گونه که در موافقت‌نامه آمده است، بپذیرند و آن موافقت‌نامه مطابق منشور ملل متحد، اساسنامه آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و توافق پادمانی آژانس^۴ بوده و با هدف راستی‌آزمایی انجام کامل تعهدات به موجب NPT است.^۵ براساس تعهدات و به موجب ماده ۳، کره شمالی با آژانس در ۳۰ ژانویه ۱۹۹۲، موافقت‌نامه پادمان را منعقد نمود که طبق آن اقدامات و نظارت‌ها بر مواد و تجهیزات هسته‌ای کره شمالی از سوی بازرسان آژانس صورت می‌گیرد و این موافقت‌نامه تا زمانی که کره شمالی عضو NPT بود، لازم‌الاجرا بود.^۶ هنگامی که کره شمالی از ورود بازرسان آژانس به سایت‌های هسته‌ای ممانعت به عمل آورد، ناقض حقوق بین‌الملل شناخته شد.^۷

۲.۱.۱.۲. معاهدات منع جزئی و منع کلی آزمایش‌های هسته‌ای

دو معاهده دیگری که آزمایش‌های هسته‌ای را منع می‌کنند، عبارت‌اند از: معاهده ۱۹۶۳ در خصوص ممنوعیت آزمایش‌های هسته‌ای در جو، ماورای جو و زیر آب، معروف به معاهده منع جزئی آزمایش‌های هسته‌ای و دیگر معاهده منع جامع آزمایش‌های هسته‌ای ۱۹۹۶ که تمامی

1. CTBT.

2. TPNW.

3. Bardzell, *Ibid*, p.7.

4. Safeguards Agreements.

5. *Ibid*, p.3.

6. *Ibid*, p.8.

7. Fischer, *Ibid*.

آزمایش‌های هسته‌ای در فضای جو، ماورای جو، زیر آب و زیر زمین را منع می‌کند^۱. به موجب معاهده ۱۹۶۳ که اعتقاد بر عرفی بودن آن نیز هست، کشورهای عضو (انگلستان، امریکا و شوروی سابق) متعهد شدند که در راستای اهداف ملل متحد و دستیابی به توافق برای پایان دادن به رقابت تسلیحاتی، از هر گونه آزمایش انفجاری سلاح هسته‌ای در جو و ماورای جو و زیر دریا خودداری کنند و این معاهده به این دلیل جزئی نام گرفت که آزمایش در زیر زمین را ممنوع نمی‌کرد^۲.

از طرف دیگر، با لحاظ این نکته که تدوین‌کنندگان معاهده منع جامع ۱۹۹۶ در پی توسعه حقوق و نه تدوین آن بوده‌اند و نیز با توجه به این مسئله که معاهده، حد نصاب کافی را برای لازم‌الاجرا شدن به دست نیاورده^۳، هنوز طبق حقوق بین‌الملل معاهدات، لازم‌الاجرا نشده است^۴ و نیز با توجه به آنکه دولت‌هایی، همچون چین و ایالات متحده، که منافعشان بیشتر با این معاهده گره خورده است، هنوز آن را تصویب نکرده‌اند، عقیده عرفی نبودن معاهده تقویت می‌شود^۵. در هر صورت، کره شمالی عضو هیچ‌یک از این معاهدات پیش‌گفته نیست و طبق آنها هیچ‌گونه تعهد حقوقی مستقیمی مبنی بر عدم آزمایش‌های هسته‌ای ندارد. هرچند در خصوص معاهده ۱۹۶۳ می‌توان ادعا کرد که کره شمالی به محتوای عرفی معاهده مزبور ملتزم است.

در هیچ‌کدام از معاهدات یادشده، ممنوعیت کاربرد سلاح‌های هسته‌ای به صراحت عنوان نشده است. برای مثال، NPT فقط گسترش یا توسعه این سلاح‌ها و نه به‌کارگیری آنها را منع کرده است. همچنین، این ممنوعیت فقط به دولت‌هایی تعلق می‌گیرد که در زمان تصویب یا الحاق به این معاهده، دارنده این نوع سلاح‌ها نیستند CTBT. نیز متضمن منع جامع آزمایش‌های هسته‌ای است، نه کاربرد آنها که همان نیز لازم‌الاجرا نشده است.

1. Le Mon, CJ., "International Law and North Korean Nuclear Testing", American Society of International Law(2006), Vol. 10, Issue 27.

۲. علیزاده شیلسر، حسن، حقوق بین‌الملل و مسئله‌ای به نام آزمایش و تهدید هسته‌ای، فراتاب، ۱۳۹۵، قابل دسترس در:

حقوق بین‌الملل و مسئله‌ای به نام آزمایش و تهدید هسته‌ای/4184/news/faratab.com

3. Johnson, R., "Embedding the CTBT in Norms, Law and Practice", Report written for the United Nations Association – UK (2013):4.

۴. معاهده مذکور ۱۸۰ روز بعد از تصویب ۴۴ کشور دارای توان هسته‌ای یا دارای راکتور تحقیقاتی هسته‌ای که اسامی آنها در فهرست پیوست شماره ۲ این پیمان ذکر شده است، لازم‌الاجرا می‌شود.

5. Le Mon, *Ibid*.

۲.۱.۱.۳. معاهده ممنوعیت سلاح‌های هسته‌ای

معاهده جدیدی که به تازگی و در سال ۲۰۱۷ روی کار آمده، معاهده ممنوعیت سلاح‌های هسته‌ای است که برای اولین بار توسعه، آزمایش، تولید، مالکیت یا تهدید به استفاده از سلاح‌های هسته‌ای را به صورت یکجا ممنوع کرده است. این معاهده به دلیل آن که هنوز حد نصاب کافی را به دست نیاورده، لازم‌الاجرا نشده است.^۱ از طرفی، دولی چون ایالات متحده، چین، فرانسه، کره شمالی، هند، پاکستان، انگلیس و روسیه حتی آن را امضا نکرده‌اند و لذا تا زمانی که نتوان از عرفی بودن محتوای آن سخن گفت، به لحاظ کنوانسیون، متعهد به مفاد آن نخواهند بود. از طرفی نیز، چون دولت‌هایی مانند ایالات متحده، چین، فرانسه، روسیه و انگلیس که در عرصه هسته‌ای اثرگذار بوده‌اند و خود دارای سلاح هسته‌ای هستند، آن را امضا نکرده‌اند، می‌توان گفت در حال حاضر این معاهده دارای جنبه عرفی نیست.

۲.۱.۱.۴. قطعنامه‌های صادره شورای امنیت در چارچوب منشور ملل متحد .

از دیگر معاهدات بین‌المللی، منشور ملل متحد است. منشور سازمان ملل یک معاهده بین‌المللی است که کره شمالی در سال ۱۹۹۱ بدان پیوست.^۲ بنابراین، کره شمالی به عنوان عضو ملل متحد باید به تعهدات خود مطابق با منشور ملل متحد عمل کند. این امر به اندازه‌ای برای سازمان ملل متحد اهمیت دارد که مطابق با بند شش ماده دو منشور ملل متحد، خود مراقبت می‌کند تا کشورهایی که عضو ملل متحد نیستند، تا آنجا که برای حفظ صلح و امنیت بین‌المللی ضرورت دارد، مطابق با این اصول رفتار کنند. همچنین مطابق با ماده ۲۵ منشور، اعضای ملل متحد توافق می‌کنند که تصمیمات شورای امنیت را بر طبق این منشور قبول و اجرا نمایند. در این راستا، تصمیمات شورای امنیت در قالب قطعنامه‌های صادره از سوی این شورا تجلی می‌یابد. برای مثال، قطعنامه ۱۷۱۸ شورای امنیت همانند سایر قطعنامه‌های صادره، آزمایش‌های هسته‌ای کره شمالی را به عنوان تهدیدی واضح علیه صلح و امنیت بین‌المللی شناسایی کرد و تحریم‌هایی مشخص را بر کره شمالی تحمیل کرد. به خصوص این قطعنامه از تمام دول عضو ملل متحد می‌خواهد تا کشتی‌هایی را که کره شمالی را ترک کرده‌اند یا به سوی این کشور در حرکت

۱. به موجب بند ۱ از ماده ۱۵ معاهده منع سلاح‌های هسته‌ای ۲۰۱۷، ۹۰ روز پس از آنکه ۵۰ دولت سند امضا، پذیرش، تصویب یا الحاق خود را ارائه دهند، این معاهده لازم‌الاجرا می‌شود.

2. Bardzell, *Ibid*, p.17.

هستند، بازرسی کنند تا بدین ترتیب جلوی هرگونه قاچاق غیرقانونی سلاح‌های کنوانسیون یا موشک‌های بالستیک را بگیرند.^۱ ممکن است این پرسش مطرح شود که آیا شورای امنیت می‌تواند بدون ارجاع به فصل هفت، اقدامات امنیت دسته‌جمعی را نسبت به کره شمالی به طور مستقیم و طبق قطعنامه ۱۶۹۵ اجرا کند یا خیر؟ قطعنامه ۱۶۹۵ بدون ارجاع به فصل هفت، به اقدامات موقتی^۲ اشاره دارد که صرفاً به سایر دولت‌های عضو توصیه می‌کند دسترسی کره شمالی به اقلام مرتبط با موشکی، کالاها، مواد فناوری و منابع مالی را کنترل کنند.^۳ به عبارت دیگر، هیچ نیروی الزام‌آور حقوقی از قطعنامه ۱۶۹۵ ناشی نمی‌شود. در ضمن، به تصریح قطعنامه ۱۷۱۸، شورای امنیت طبق فصل هفتم منشور ملل متحد اقدام می‌کند و این اقدامات را وفق ماده ۴۱ انجام می‌دهد.^۴ ماده ۴۱ منشور ملل متحد نیز به شورای امنیت این اجازه را می‌دهد تدابیری اتخاذ کند که مشتمل بر توسل به نیروهای نظامی نباشد.^۵ قطعنامه ۱۷۱۸ تحریم‌هایی محدود را بر کره شمالی تحمیل می‌کند، اما اقدامات نظامی جمعی را تجویز نمی‌نماید. نظریه‌پردازان معتقدند تحریم‌های اقتصادی قطعنامه‌ها، آثار اقتصادی اندکی بر کره شمالی داشته و کمتر اثرگذار بوده است.^۶ علت ناکارآمدی و دشواری اجرای کامل تمامی تحریم‌ها به این موضوع بازمی‌گردد که کره شمالی مسئله هسته‌ای خود را غیرقابل مذاکره و در عین حال ضروری برای امنیت خود می‌داند و به همین دلیل تحت هیچ شرایطی حاضر به متوقف ساختن اقدامات هسته‌ای یا موشکی خود نیست.^۷ از سوی دیگر، اجرای تحریم‌ها بر عهده تک‌تک دولت‌هاست. تعداد قابل توجهی از دولت‌ها هیچ گزارشی به پنل کارشناسان کمیته تحریم‌های شورای امنیت ندادند^۸ و از طرف دیگر بخشی از موانع به وجود ابهامات در متن قطعنامه‌ها بازمی‌گردد. برای مثال، دقیقاً مشخص نیست که منظور از کالاهای لوکس^۹ یا دارایی‌های اقتصادی^{۱۰} که مشمول

1. S.C. Res. 1718, U.N. Doc. S/RES/1718, 2006.

2. Provisional Measures.

3. See: S.C. Res. 1695, U.N. Doc. S/RES/1695, 2006.

4. S.C. Res. 1718, U.N. Doc. S/RES/1718, 2006.

5. UN Charter, art.41.

6. See: Noland, M., "The Non Impact of UN Sanctions on North Korea", *Peterson Institute for Int'l Econ*(2008): 12.

7. Berger, B., "Sanctions Against North Korea: A Tricky Dilemma", *European Union Institute For Security Studies* (2015), p.1.

8. *Ibid*, p.2.

9. Luxury Goods.

10. Economic Assets.

تحریم قرار گرفتند^۱، چیست و لازم بود که شفاف‌سازی بیشتری صورت گیرد. در ضمن، قطعنامه ۱۸۷۴ در واکنش به دومین آزمایش هسته‌ای کره شمالی در ۲۵ مه ۲۰۰۹، تحریم‌هایی علیه کره شمالی وضع کرد که در زمینه فروش اسلحه، کالاهای مرتبط و مبادلات مالی مربوط به برنامه تسلیحاتی بود و از دولت‌ها می‌خواست کشتی‌های کره شمالی را که مظنون به حمل چنین محموله‌هایی بودند، بازرسی کنند.^۲ این قطعنامه شامل ممنوعیتی بر حمل سلاح‌ها از کره شمالی و نیز تمامی سلاح‌ها به جز صادرات سلاح‌های کوچک یا سبک به کره شمالی می‌شد و از تمام دولت‌ها می‌خواست که هیچ‌گونه کمک، وام، هدیه یا حمایت مالی عمومی برای تجارت به این کشور نکنند؛ مشروط بر آنکه چنین کمکی منجر به تلاش‌های مبتنی بر اشاعه از سوی کره شمالی شود. همچنین، این قطعنامه از دولت‌ها می‌خواست که خدمات مالی خود را در مواردی که چنین خدماتی منجر به برنامه‌های ممنوعه می‌شدند، دریغ کنند. صاحب‌نظران در خصوص کارآمدی این قطعنامه تردید داشتند؛ به این علت که چین عملاً از همکاری در قطعنامه خودداری می‌کرد^۳. به طور کلی، قطعنامه‌های شورای امنیت که نیروی الزام‌آور دارند، عامل مهمی در نامشروع معرفی کردن آزمایش‌های هسته‌ای کره شمالی به عنوان تهدیدی علیه صلح و امنیت بین‌المللی بوده‌اند و از این نظر می‌توان گفت شورا در صدور این قطعنامه‌های تحریمی قواعد آمره حقوق بین‌الملل، از جمله اصل منع توسل به زور و تحریم جنگ، اصل منع تجاوز، اصل منع کشتار جمعی، اصل منع جنایات جنگی و اصل منع جنایات علیه بشریت، را مد نظر داشته است.^۴

۲.۱.۲. عرف بین‌المللی

وجود سلاح‌های هسته‌ای مسائل پیچیده و غامضی را برای جامعه بین‌المللی به دنبال داشته؛ به گونه‌ای که نظم حقوقی بین‌المللی نیز از پاسخ به کلیه مسائل ناتوان مانده است. دیوان بین‌المللی دادگستری در نظر مشورتی خود در خصوص مشروعیت یا عدم مشروعیت توسل به سلاح‌های هسته‌ای در ۱۹۹۶، به اتفاق آرا و با بررسی قطعنامه‌های مجمع عمومی و معاهدات دو یا چندجانبه و سایر اسناد بین‌المللی مربوط به حقوق مخاصمات مسلحانه و اصول حقوق

1. S.C. Res. 1718, U.N. Doc. S/RES/1718, 2006.

2. S.C. Res. 1874, U.N. Doc. S/RES/1874, 2009.

3. Nikitin, MB., "North Korea's Nuclear Test: Implications for U.N. Security Council Resolution 1874", *Congressional Research Service*(2010).

۴. عزیزاده شیلسر، همان.

بشر دوستانه این‌گونه نتیجه گرفت که در حقوق بین‌الملل عرفی و قراردادی هیچ‌گونه مجوز خاصی برای تهدید یا استفاده از سلاح‌های هسته‌ای وجود ندارد و نیز اعلام داشت که تهدید یا استفاده از زور با سلاح‌های هسته‌ای که بر خلاف بند چهار ماده دو منشور ملل متحد و فاقد تمام شرایط ماده ۵۱ باشد، نامشروع است.^۱ از نظر دیوان، انعقاد برخی از معاهدات محدودکننده اکتساب، تولید، توسعه و آزمایش سلاح‌های هسته‌ای، نگرانی فزاینده‌ای را در جامعه بین‌المللی در خصوص سلاح‌های هسته‌ای منعکس می‌سازد، اما معاهدات مذکور به خودی خود به منع جامع و جهانی کاربرد سلاح‌های هسته‌ای منتهی نشده‌اند.^۲ لازم به ذکر است، نظر مشورتی دیوان در سال ۱۹۹۶ صادر شده است و حتی اگر بپذیریم که از سال ۱۹۴۵ تا ۱۹۹۶ موقعیتی برای استفاده از سلاح اتمی وجود نداشته است، نمی‌توان این موضوع را برای دهه‌های اخیر پذیرفت. برای مثال، طبق گزارش‌های موجود، ایالات متحده در عراق، افغانستان و پاکستان با وجود ممنوعیت کامل استفاده از سلاح‌های شیمیایی از نظر عرفی و کنوانسیون، از این سلاح‌ها استفاده کرده است؛ درحالی‌که می‌توانست در شرایطی که حداقل از نظر کنوانسیون ممنوعیتی در به‌کارگیری سلاح‌های هسته‌ای وجود ندارد، از آنها استفاده کند.^۳ از ۱۹۴۵ که ایالات متحده برای اولین بار بمب اتم را در هیروشیما و ناگازاکی به کار گرفت، تا کنون دیگر هیچ سلاح اتمی حتی از سوی ایالات متحده استفاده نشده است^۴ و همین عدم استفاده به صورت عمدی و نه اتفاقی، نشان از اعتقاد حقوقی محکم دولت‌ها در عدم استفاده از سلاح هسته‌ای دارد و می‌توان معتقد بود که کاربرد سلاح‌های هسته‌ای خلاف اصول حقوق بین‌الملل عرفی است.^۵ با توجه به آنچه گفته شد،

1. ICJ Advisory Opinion on the Legality of the threat or Use of Nuclear Weapons, 1996, paras. 97-99.

2. Case Concerning Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, ICJ Reports (1996), paras. 59-63.

۳. آمریکا تنها استفاده کننده از تسلیحات شیمیایی در قرن بیست و یکم، خبرگزاری فارس (۱۳۹۰). قابل دسترس در:

<http://www.farsnews.com/printable.php?nn=13900907000605>

4. Sare, D., **Only One Nation Has Ever Used a Nuclear Bomb in War**, Larouchepac (6 February 2012). Available at: <http://archive.larouchepac.com/node/21457>

۵. در این زمینه می‌توان از رویکرد مدرن در شناسایی حقوق بین‌الملل عرفی سخن گفت. در چارچوب رویکرد مدرن، اعتقاد حقوقی دولت‌ها نه از رویه آنها، بلکه منبعث از اصول انسانیت و تمنیات وجدان جمعی است. بنابراین، شناسایی و احراز اعتقاد حقوقی دول نیازی به وجود رویه‌های مقدم و تجربیات پیشین ندارد، بلکه طبق همان اصول انسانیت و تمنیات وجدان جمعی که بی‌شک تمام اعضای جامعه بین‌المللی آن را پذیرفته‌اند، فرض گرفته می‌شود. ن.ک: زر نشان، شهرام، **تحول رویکرد**

می‌توان نتیجه گرفت تولید و ساخت سلاح‌های هسته‌ای به موجب اصول حقوق بشردوستانه (به عنوان حقوق عرفی) و وجدان جمعی ممنوع است، زیرا این سلاح‌ها ساخته می‌شوند تا روزی به کار گرفته شوند. قطعنامه‌های تحریمی شورای امنیت نیز که آزمایش‌های هسته‌ای کره شمالی را تهدیدی علیه صلح و امنیت بین‌المللی معرفی می‌کنند، بر همین منطق صادر شده‌اند. بنابراین، با توجه به عدم صراحت قانونی، تا زمانی که سلاح هسته‌ای از چنان ویژگی تخریبی و زیان‌بار برخوردار است، استفاده از این سلاح حتی در مقام دفاع مشروع، در پرتو قواعد عام حقوق بین‌الملل نمی‌تواند مشروع و قانونی تلقی شود. اما در صورت تولید نسل جدیدی از سلاح هسته‌ای که ویژگی آن با الزامات قواعد عام حقوق بشردوستانه و مقررات کلی حاکم بر مختصات مسلحانه در تضاد نباشد، در وضعیت فعلی (خلاً قانونی) ممکن است ممنوعیت چنین سلاحی با تردید جدی همراه باشد. در هر حال، احراز قاعده عرفی منع کامل کاربرد سلاح‌های هسته‌ای متضمن منافع گسترده برای جامعه بین‌المللی است؛ خواه در پرتو آرمان صلح و امنیت یا در سایه رعایت کرامت انسان‌ها و شأن بشریت در اجتماع بزرگ بین‌المللی (جامعه جهانی) باشد^۱.

۲.۲. مشروعیت آزمایش‌های موشکی کره شمالی

اگرچه هیچ نهاد رسمی در حقوق بین‌الملل وجود ندارد که مشروعیت تصمیمات شورای امنیت را به عنوان مقامی بالاتر از شورا مورد ارزیابی قرار دهد^۲، دست‌کم می‌توان در موضع یک حقوق‌دان بین‌المللی در صورت مشاهده تعارض میان قطعنامه‌ها با حقوق بین‌الملل و به طور ویژه منشور ملل متحد، انتقاداتی را به تصمیم‌گیری‌های شورای امنیت وارد کرد. شورای امنیت مسئولیت اصلی و اولیه حفظ صلح و امنیت بین‌المللی را داراست و این مهم حاصل نمی‌شود، مگر با رعایت اصول هفت‌گانه‌ای که در منشور ملل متحد درج شده است. بنابراین، شورای امنیت نیز در صدور قطعنامه‌ها، تابع اصول مقرر در منشور است و نمی‌تواند در صورتی که ضروری

رویه قضایی بین‌المللی در فرایند شناسایی قواعد حقوق بین‌الملل عرفی، فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، بهار ۱۳۹۲، شماره ۱، ص ۱۷۶.

۱. ساعد، نادر، **منع مطلق کاربرد سلاح هسته‌ای: نظم حقوقی در حال گذار**، فصلنامه سیاست دفاعی، بهار ۱۳۸۶، شماره ۵۸، ص ۷۶.

۲. با وجود فقدان سازکار مشخص درباره ارزیابی قطعنامه‌های شورای امنیت، در عمل دیوان بین‌المللی دادگستری در قضایای ترافیکی و مشورتی مختلف برخی قطعنامه‌ها را بررسی کرده است.

تشخیص دهد، برای رسیدن به اهدافی که در منشور آمده است، خلاف حقوق بین‌الملل عمل کند. یکی از انتقاداتی را که به قطعنامه‌های شورای امنیت علیه کره شمالی می‌توان وارد دانست، آن است که چرا میان برنامه هسته‌ای و موشکی کره شمالی تفکیک صورت نگرفته است. در حال حاضر، در حقوق بین‌الملل، چه در معاهدات و چه عرف بین‌المللی، هیچ منعی در خصوص آزمایش‌های موشکی وجود ندارد.^۱ رالف کوزا، رئیس انجمن منطقه اقیانوس آرام، اشاره می‌کند: «پرتاب موشک فی نفسه یک اقدام نامشروع یا لزوماً خصمانه تلقی نمی‌شود».^۲ «به غیر از کره شمالی، ۳۰ کشور دیگر به فناوری ساخت موشک‌ها، از جمله موشک بالستیک، دسترسی داشته و آزمایش‌های متنوعی را انجام داده‌اند و می‌دهند؛ از جمله، فرانسه، هند، پاکستان، روسیه، کره جنوبی و ایالات متحده».^۳ شورای امنیت سازمان ملل در موارد متعدد، ضمن صدور قطعنامه‌های تحریمی علیه برنامه هسته‌ای کره شمالی، در خصوص برنامه موشکی این کشور نیز تحریم‌هایی اتخاذ کرده است. در این راستا، می‌توان به قطعنامه‌هایی چون ۲۳۷۱، ۲۳۷۵ و ۲۳۴۵، ۱۷۱۸، ۱۶۶۵ و ۲۳۹۷ اشاره داشت که در آنها از رژیم کره شمالی خواسته شده است پرتاب موشک‌های بالستیک را متوقف سازد و بار دیگر در قطعنامه اخیر به شماره ۲۳۹۷ در ۲۲ دسامبر ۲۰۱۷ نیز در خصوص برنامه موشک‌های بالستیک کره شمالی ابراز نگرانی شده است.^۴ حال پرسش این است که آیا شورای امنیت حق دارد بر خلاف منشور ملل متحد و اصل عدم مداخله در امور داخلی دولت‌ها که در بند هفتم ماده ۲ منشور ملل متحد قید شده است، در مسائلی چون توانمندی نظامی و امنیتی یک دولت دخالت کند و با وضع تحریم‌ها کشوری را از پیشرفت در حوزه نظامی بازدارد، درحالی‌که سایر دولت‌ها مشغول تقویت توانمندی نظامی خود از جمله موشک‌های بالستیک هستند؟ شورای امنیت در تشخیص این مسئله که چه موضوعی جزء امور داخلی کشورها محسوب می‌شود، بر طبق بند هفتم از ماده ۲ منشور ملل متحد، صاحب اختیار است و می‌توان دست شورا را باز دانست. اما از طرفی، برخوردهای ناعادلانه و غیرمساوی که با

1. Tehran: North Korea's Nuclear Test a Reaction to Violation of NPT, Fars News Agency (15 October 2006). Available at: <https://www.globalresearch.ca/tehran-north-korea-s-nuclear-test-a-reaction-to-violation-of-npt/3494>

2. Ralph Cossa.

3. Cossa, R.A., North Korea Missile Test, *Korea Times* (21 June 2006).

4. Beal, T., "The United Nations and the North Korean Missile and Nuclear Tests", *New Zealand Journal of Asian Studies* (2007), pp.113-116.

5. S.C. Res. 2397, U.N. Doc. S/RES/2397, 2017.

دولت‌ها در زمینه موشکی شده، اندکی اعتماد و اطمینان جامعه بین‌المللی را نسبت به این نهاد کاهش داده است. برای مثال، در خصوص مسئله موشکی هند یا پاکستان تاکنون پرونده‌ای در شورای امنیت مطرح نشده و حتی در برخورد با این کشورها اعلام شده که برنامه موشکی آنها متفاوت از کره شمالی بوده است و سایر دولت‌های همسایه را تهدید نمی‌کند؛^۱ در حالی که توان نظامی و امنیت ملی برای تمام کشورها به موجب اصل تساوی حاکمیت دولت‌ها، مسئله‌ای است که نمی‌توان تبعیض قائل شد. به همین دلیل لازم است حقوق‌دانان بین‌المللی حداقل در عرصه نظریه‌پردازی، دیدگاه‌های خود را در خصوص درستی یا نادرستی عملکرد و تصمیم‌گیری‌های شورای امنیت مطرح کنند و این موضوع کاملاً از بحث صاحب اختیار بودن شورای امنیت در تصمیم‌گیری‌ها، به خصوص در چارچوب قطعنامه‌های تحت فصل هفتم منشور، مجزاست.^۲ نگرش شورای امنیت به مسئله برنامه موشکی کره شمالی به لحاظ عملی قابل نقد است. صدور این قطعنامه‌ها به جای آنکه راهی را برای مذاکره مؤثر باز کنند، سبب شدند کره شمالی و ایالات متحده از پای میز مذاکره دور شوند و در هر مورد که قطعنامه‌ای صادر شده، پاسخی از جانب کره شمالی به صورت آزمایش هسته‌ای یا موشکی مشاهده شده است. بنابراین، می‌توان گفت این‌گونه قطعنامه‌های تحریمی علیه کره شمالی، عملکرد و تصمیم‌گیری ضد و نقیض شورای امنیت و برخورد نامساوی با دولت‌ها را به اثبات می‌رساند. همان‌طور که قبلاً نیز اشاره شد، هیچ ممنوعیتی به لحاظ کنوانسیون و عرفی در خصوص آزمایش‌های موشکی وجود ندارد. با این حال، لازم است به مهم‌ترین تلاش‌هایی که برخی دول در زمینه محدود کردن ساخت و آزمایش موشک‌ها، به ویژه از نوع بالستیک، داشته‌اند، اشاره داشت. در دهه‌های پایانی قرن بیستم، جهان شاهد شکل‌گیری شمار زیادی از توافقات درباره سازکارها و موافقت‌نامه‌های ملی دوجانبه و گروهی در زمینه اشاعه ندادن و کنترل صادرات برای جلوگیری از انتقال مواد، تجهیزات و تکنولوژی شیمیایی، میکروبی و هسته‌ای، سلاح‌های متعارف و اقلام موشکی بود که رژیم کنترل

1. Beal, *Ibid*, p.11.

۲. در برجام نیز ضمن تفکیک برنامه هسته‌ای از موشکی، اعلام شد که محدودیتی بر فعالیت‌های موشکی ایران (عدم هرگونه فعالیت موشکی بالستیک که ظرفیت حمل کلاهک هسته‌ای دارد) به دلیل شرایط خاص سیاسی که در آن قرار داشت، برای یک دوره هشت ساله قرار داده شود و نکته مهم دیگر اینکه شورای امنیت موضوع محدودیت در فعالیت‌های موشکی ایران را تحت فصل هفتم منشور سازمان ملل بیان نمی‌کند و فقط به عنوان یک خواسته آن را مطرح می‌کند. به همین دلیل، نمی‌توان صرف داشتن موشک بالستیک و آزمایش آن را نقض حقوق بین‌الملل دانست. ن.ک. SC Res/2231/AnnexB

تکنولوژی موشکی^۱ یکی از این رژیم‌هاست.^۲ رژیم کنترل فناوری موشکی، موسوم به MTCR، یکی از رژیم‌های چندجانبه کنترل صادرات است که در زمینه سیستم‌های پرتاب سلاح‌های کشتار جمعی، اعم از موشک و پهپاد و فناوری‌های مرتبط با آن، فعالیت می‌کند و هدف آن منع صدور موشک‌های بالستیک، کروز، اتمی و تجهیزات مرتبط به منظور عدم اشاعه صنایع موشکی و فناوری‌های مربوط به آن است. این رژیم غیررسمی، غیرالزام‌آور و داوطلبانه در سال ۱۹۸۷ و توسط هفت کشور صنعتی و با حمایت و پشتیبانی ایالات متحده تشکیل شده است.^۳ تاکنون انتقادهای فراوانی نسبت به MTCR و عملکرد آن مطرح شده است. از جمله مهم‌ترین آنها این است که معیاری که این رژیم برای موشک‌های دارای قابلیت حمل کلاهک هسته‌ای تعریف کرده، غیردقیق و غیرعلمی است. بنیان این رژیم با هدف حفظ انحصاری توان موشکی خود و عدم رشد قدرت موشکی دیگر بازیگران بین‌المللی و قدرت‌های نوظهور، با مبنا قرار دادن یک معیار سیاسی، حجم گسترده‌ای از موشک‌های کروز و بالستیک را که با هدف حمل کلاهک متعارف ساخته می‌شوند، در زمره محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های خود قرار می‌دهند. از همین رو، حق ذاتی دولت‌ها را در دریافت اقلام و فناوری‌های لازم برای ساخت موشک که یکی از جنگ‌افزارهای متعارف به شمار می‌آید، سلب می‌کنند. رژیم MTCR در خصوص کشورهایی که به دنبال کسب توانمندی‌های بومی ساخت موشک‌های بالستیک هستند، هیچ اقدامی نمی‌تواند انجام دهد. همچنین، از پیامدهای غیرعمدی این رژیم این است که منجر به افزایش تمایل کشورهای هدف برای توسعه برنامه‌های موشکی داخلی و بومی شده است. در حال، این رژیم دارای قدرت الزام‌آور حقوقی نیست و کره شمالی حتی به عضویت آن نیز درنیامده است.^۴ لذا نمی‌توان هیچ‌گونه محدودیت موشکی را طبق این رژیم علیه کره شمالی وارد دانست.

در پایان لازم به ذکر است، کره شمالی در زمینه انجام آزمایش‌های هسته‌ای و موشکی و تقویت بازدارندگی در برابر تهدیدهای خارجی، قطعاً از حقوقی که در گستره حقوق بین‌المللی عام

1. Missile Technology Control Regime

۲. امینیان، بهادر، ضمیری جیرسرایبی، شفق، تأثیر رژیم کنترل موشکی بر امنیت ملی و توان بازدارندگی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه آفاق امنیت، پاییز ۱۳۹۵، شماره ۳۲، ص ۴۳.

۳. اسدی، ایمان، نقد و بررسی رژیم کنترل موشکی: سازوکاری برای انحصار توان موشکی، وطن امروز (۱۳۹۵). قابل دسترس در:

<http://www.vatanemrooz.ir/Newspaper/PagePDF/26445>

4. MTCR partners, Missile Technology Control Regime (2017). Available at: <https://web.archive.org/web/20041012214657/http://www.mtcr.info:80/english/partners.html>

برای دفاع از خود به همه دولت‌ها اعطا گردیده، استفاده کرده است. قطعنامه‌های شورای امنیت علیه این اقدامات هرچند ممکن است در پرتو منشور ملل متحد موجه باشند، با حقوق عام بین‌المللی و موازین عرفی ناظر بر بازدارندگی و ایجاد مبانی و اقتدارات لازم برای دفاع مشروع ناسازگار می‌نماید.^۱

نتیجه‌گیری

چارچوب‌های حقوقی مانند منشور ملل متحد، NPT، موافقت‌نامه چارچوب و توافق پادمان آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، معاهدات منع جزئی و کلی آزمایشات هسته‌ای و نهایتاً معاهده ممنوعیت سلاح‌های هسته‌ای ۲۰۱۷ تا به امروز نتوانستند عملاً توسعه سلاح‌های هسته‌ای کره شمالی را تحت کنترل درآورند و علت این شکست به فقدان سازکارهای اجرایی کافی بازمی‌گردد. چنانچه واکنش جامعه بین‌المللی به آزمایش‌های موشکی کره شمالی نرم و ملایم‌تر بود، آزمایش‌های هسته‌ای می‌توانست انجام نشود یا حداقل به این سطح از گستردگی نرسد. از طرفی، سازمان ملل متحد نیز که به عنوان سنگر امید و همکاری‌های بین‌المللی برای حل و رفع تهدیدات علیه صلح و امنیت بین‌المللی ایجاد شد، به یک ارگان سیاسی تبدیل شده است که قطعنامه‌هایش در شورای امنیت برای تهدید کردن و رفتار غیرمنصفانه با کشورهای عضو مورد استفاده قرار می‌گیرد.

در خصوص مسئله موشکی کره شمالی، لازم به ذکر است که آزمایش موشک‌ها، از جمله موشک‌های بالستیک، امروزه در نظام بین‌المللی متعارف قلمداد می‌شوند. رژیم‌های کنترل موشکی از جمله MTCR نیز که کره شمالی به عضویت آن درنیامده، به لحاظ حقوقی غیرالزام آور بوده است و دولت‌ها حتی در صورت عضویت در آن نیز تعهدی حقوقی برای اجرای مفاد آن ندارند. به همین دلیل، محکومیت کره شمالی در قطعنامه‌های متعدد بابت آزمایش‌ها، بیشتر از آنکه رنگ و بوی حقوقی داشته باشد، جنبه سیاسی دارد و این حق برای تمامی دولت‌ها وجود دارد که به فتاوری موشکی، از جمله موشک بالستیک، دسترسی داشته باشند.

۱. ساعد، نادر، ارزیابی حقوقی راهبرد کره شمالی در خصوص لغو موافقت‌نامه آتش بس ۱۹۵۳، خبرگزاری فارس (۱۳۹۱). قابل دسترس در: <http://www.farsnews.com/printable.php?nn=13911223000985>

اما در خصوص موضوع هسته‌ای، به طور کلی به نظر می‌رسد طبق رویکرد مدرن در حقوق عرفی، تمامی تعهد را مبنی بر توقف به‌کارگیری، انباشت، تولید و حتی آزمایش سلاح‌های هسته‌ای دارا می‌باشند، زیرا این سلاح‌ها با هدف آن که روزی به‌کار گرفته شوند، تولید و انباشت می‌شوند. این تعهد برخاسته از وجدان و تمنیات بشری است و به نظر می‌رسد حداقل تا زمانی که فناوری هسته‌ای به حدی پیشرفت نکرده است که بتوان ابعاد آثار یک حمله هسته‌ای را پیش‌بینی و کنترل کرد، حتی بتوان در مقام دفاع مشروع از آن استفاده برد. ضمن آنکه می‌توان معاهده ۱۹۶۳ را مورد توجه قرار داد که آزمایش‌های هسته‌ای در جو، ماورای جو و زیر آب را ممنوع اعلام کرده و عرفی شده است و از این نظر تعهداتی را بر دوش تمام دولت‌ها می‌گذارد. در ضمن، دیوان بین‌المللی دادگستری در نظر مشورتی خود در خصوص مشروعیت یا عدم مشروعیت توسل به سلاح‌های هسته‌ای در ۱۹۹۶، به اتفاق آرا اعلام کرد که در حقوق بین‌الملل عرفی و قراردادی هیچ‌گونه مجوز خاص برای تهدید یا استفاده از سلاح‌های هسته‌ای وجود ندارد. سایر معاهدات ممنوع‌کننده، مانند معاهده ممنوعیت سلاح‌های هسته‌ای ۲۰۱۷ نه فقط عرفی نشده‌اند، بلکه به لحاظ کنوانسیون نیز حد نصاب کافی را برای الزام‌آور بودن به دست نیاورده‌اند و فراتر از آن چالشی که با آن روبرو هستیم، عدم عضویت کره شمالی در آن است. چشم‌اندازی که در حال حاضر در حل معضل هسته‌ای وجود دارد، آن است که تازمانی که دولت‌ها تجدیدنظر در معاهده NPT را مبنی بر حذف شرط خروج از معاهده بپذیرند و نیز تازمانی که مفاد معاهدات مربوط به عدم اشاعه، به ویژه معاهده ممنوعیت سلاح‌های هسته‌ای ۲۰۱۷، عرفی شود، شورای امنیت قطعنامه‌ای کلی و نه خطاب به دولتی خاص اتخاذ کند که در خصوص اقدامات پیشگیرانه، هم در خصوص نقض و هم خروج از NPT باشد. در صورت تخطی از معاهده، وجود یک قطعنامه کلی این امکان را فراهم می‌کند که شورای امنیت به طور خودکار طبق فصل هفتم منشور ملل متحد، قطعنامه ویژه‌ای اتخاذ کند که در آن از دولت خاطی می‌خواهد فراتر از آنچه که در موافقت‌نامه جامع تدابیر پادمانو پروتکل الحاقی درج شده است، به آژانس بین‌المللی انرژی اتمی حق دسترسی وسیع اعطا کند. در خصوص خروج از توافق NPT از سوی دولت عضو، شورای امنیت به موجب فصل هفتم منشور ملل متحد، باید قطعنامه پیشگیرانه و الزام‌آور دیگری صادر کند؛ تا حدی که اعلامیه خروج از سوی دولت خاطی با لحاظ تمامی نتایج سوء و

مجازات‌های ممکن، تهدیدی علیه صلح و امنیت بین‌المللی قلمداد شود. یک توافق پیشرفته از جانب شورای امنیت بر موضوع پاسخ‌ها و واکنش‌های استاندارد برای اجرا به صورت منصفانه نسبت به دولت خاطی، صرف‌نظر از ارتباط آن با عضوی از اعضای دائم شورای امنیت، می‌تواند به طور چشمگیری رژیم عدم اشاعه را تقویت کند. دول عضو ملل متحد باید اعضای شورای امنیت را تشویق کنند تا اراده سیاسی خود را به منظور اتخاذ چنین قطعنامه‌ای با هدف تقویت رژیم عدم اشاعه هسته‌ای، جزم کنند. چنانچه بپذیریم سلاح‌های هسته‌ای به طور کلی خلاف حقوق بین‌الملل بشردوستانه است، دیگر این موضوع که کدام دولت اقدام به ساخت و آزمایش آنها می‌کند، تأثیری ندارد و رژیم عدم اشاعه در صورتی اثرگذار است که به سمت متوقف کردن سلاح‌های هسته‌ای به طور کلی پیش برود. اگرچه جامعه بین‌المللی نگاه خوش‌بینانه‌ای به روش مذاکره برای حل بحران هسته‌ای در شبه‌جزیره کره ندارد، در حال حاضر و با توجه به وضع موجود باز هم بهترین گزینه ممکن است. البته که مذاکره با کره شمالی، به عنوان مقاوم‌ترین رژیم در برابر تحریم‌های بین‌المللی، شرایط و پیش‌اقدامات خاصی را می‌طلبد تا از آن طریق بتوان بار دیگر اعتماد کره‌ای‌ها را برای انجام مذاکره جلب کرد. اولاً ضروری است کره شمالی و جنوبی یکدیگر را به عنوان دولت‌های مستقل در حقوق بین‌الملل مورد شناسایی قرار دهند. از دلایل مهم دستیابی کره شمالی به سلاح‌های هسته‌ای، تضمین بقای این رژیم است و عدم شناسایی آن از سوی دولت‌هایی چون ایالات متحده و کره جنوبی بر نگرانی آن می‌افزاید؛ درحالی‌که به رسمیت شناختن آنها این واژه را از میان خواهد برد و روشی برای هم‌زیستی مسالمت‌آمیز خواهد بود. ثانیاً ایالات متحده و سایر قدرت‌های هسته‌ای، همچنان که انتظار دارند سایر دولت‌ها، به ویژه کره شمالی، برنامه سلاح‌های هسته‌ای خود را متوقف کنند، خود باید به عنوان الگویی برای سایر کشورها، برنامه تولید و آزمایش سلاح‌های هسته‌ای را کنار بگذارند که از هیچ هدف مشروع حقوقی برخوردار نیست. بنابراین، موضوع هسته‌ای کره شمالی مسئله‌ای است که در درجه اول، خود قدرت‌های هسته‌ای باید قدم در حل آن بگذارند. درهرحال، حساسیت جامعه بین‌المللی نسبت به مسئله کره شمالی بیشتر از آن نظر است که این رژیم با گذر از آستانه هسته‌ای، مطمئناً اثری اثباتی بر ملت‌هایی که در آرزوی هسته‌ای شدن هستند، می‌گذارد که این در نهایت، حقوق بین‌الملل و نظام عدم اشاعه موجود را به مخاطره می‌اندازد. منطبق حکم می‌کند،

آنچه باید مورد توجه قرار گیرد، آن است که نباید به دنبال حذف کامل برنامه هسته‌ای کره شمالی باشیم که این هدف آرمانی و ایدئال و در شرایط حاضر دور از واقعیت است، بلکه باید هدف، زندگی مسالمت‌آمیز با کره‌ای باشد که دیگر از آستانه هسته‌ای عبور کرده و مجهز به سلاح هسته‌ای شده است. تازمانی که ممنوعیت کامل ساخت، انباشت، آزمایش و استفاده از سلاح‌های هسته‌ای، همانند سلاح‌های میکروبی یا شیمیایی، در حقوق بین‌الملل به صراحت مشخص نشده باشد، نمی‌توان بنا بر هیچ قاعده حقوقی (مگر درباره قطعنامه‌های شورای امنیت و با استناد به حقوق بین‌الملل عرفی) کره شمالی را به نقض حقوق بین‌الملل متهم ساخت. در این وضعیت، گزینه نظامی نه فقط کمکی به وضع موجود نمی‌کند، بلکه نامشروع است و چنانچه به مشروعیت عملکرد شورای امنیت اطمینان داشته باشیم، نباید از شورای امنیت انتظار صدور قطعنامه‌ای با مجوز توسل به زور علیه کره شمالی را داشت. بنابراین، باید به هنگام مذاکره با کره شمالی، گزینه‌های پیشنهادی به سمت و سوی باشد که وضعیت فعلی را تسکین بخشد و کره شمالی را در عدم ساخت سلاح‌های هسته‌ای بیشتر ترغیب نماید.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

کتاب

۱. زر نشان، شهرام، *تسکل‌گیری و شناسایی حقوق بین‌الملل عرفی*، چاپ دوم، تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۲.

مقاله

۲. البرزی ورکی، مسعود، *نقد و بررسی نظر مشورتی دیوان بین‌المللی دادگستری راجع به تهدید یا توسل به سلاح‌های هسته‌ای*، مجله حقوقی، نشریه دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۳، شماره ۳۱.
۳. امینیان، بهادر، ضمیری جیرسرای، شفق، *تأثیر رژیم کنترل موشکی بر امنیت ملی و توان بازدارندگی جمهوری اسلامی ایران*، فصلنامه آفاق امنیت، پاییز ۱۳۹۵، شماره ۳۲.
۴. زر نشان، شهرام، *تحول رویکرد روبه قضایای بین‌المللی در فرایند شناسایی قواعد حقوق بین‌الملل عرفی*، فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، بهار ۱۳۹۲، شماره ۱.
۵. ساعد، نادر، *ارزیابی تحکیم امنیت هسته‌ای و نظام عدم گسترش با معیار حقوق بین‌الملل عرفی*، مجله پژوهش‌های حقوقی، ۱۳۸۲، شماره ۴.
۶. ساعد، نادر، *منع مطلق کاربرد سلاح هسته‌ای: نظم حقوقی در حال گذار*، فصلنامه سیاست دفاعی، بهار ۱۳۸۶، شماره ۵۸.
۷. سلیمی ترکمانی، حجت، *جرم انگاری کاربرد سلاح‌های هسته‌ای در چارچوب حقوق بین‌الملل بشرمحور در حال ظهور*، فصلنامه پژوهش کیفی، ۱۳۹۱، شماره ۱.
۸. قوام ملکی، حمیدرضا، *نقش موشک‌ها در راهبرد بازدارندگی جمهوری اسلامی ایران*، فصلنامه ره‌نامه سیاست‌گذاری، ۱۳۹۰، شماره ۳.

سایت

۹. اسدی، ایمان، *نقد و بررسی رژیم کنترل موشکی: سازوکاری برای انحصار توان موشکی، وطن امروز (۱۳۹۵)*. قابل دسترس در:
<http://www.vatanemrooz.ir/Newspaper/PagePDF/26445>
۱۰. آمریکا تنها استفاده کننده از تسلیحات شیمیایی در قرن بیست و یکم، خبرگزاری فارس (۱۳۹۰). قابل دسترس در:
<http://www.farsnews.com/printable.php?nn=13900907000605>

۱۱. ساعد، نادر، ارزیابی حقوقی راهبرد کره شمالی در خصوص لغو موافقت‌نامه آتش بس ۱۹۵۳،
خبرگزاری فارس (۱۳۹۱). قابل دسترس در:
<http://www.farsnews.com/printable.php?nn=13911223000985>
۱۲. علیزاده شیلسر، حسن، حقوق بین‌الملل و مسئله‌ای به نام آزمایش و تهدید هسته‌ای، فراتاب (۱۳۹۵)،
قابل دسترس در:
www.faratab.com/news/4184/حقوق_بین_الملل_و_مسئله_ای_بنا_آزمایش_و_تهدید_هسته_ای

ب (منابع انگلیسی)

Articles

13. Bardzell, DJ., "North Korea's Nuclear Weapons Program and Potential US Responses", *Fordham University School of Law* (2012). Available at: <http://lcnp.org/pubs/studentpapersfordham.htm>.
14. Beal, T., "The United Nations and the North Korean Missile and Nuclear Tests", *New Zealand Journal of Asian Studies* (2007).
15. Bechtol Jr. & Bruce E., "The North Korean Military Threat", *Confronting Security Challenges on the Korean Peninsula* (2011).
16. Berger, B., "Sanctions Against North Korea: A Tricky Dilemma", *European Union Institute For Security Studies* (2015).
17. Blix, H., "Don't Forget Those Other 27,000 Nukes", *International Herald Tribune* (2006).
18. Chun, C., "Thunder Over the Horizon: From V-2 Rockets to Ballistic Missiles", *Praeger Security International* (2006), London.
19. Clemens Jr. & Walter C., "North Korea's Quest for Nuclear Weapons: New Historical Evidence", *Journal of East Asian Studies* (2010).
20. Dethomas, JM., "Sanctions Role in Dealing with the North Korean Problem", *U.S.-Korea Institute At Sea* (2016).
21. Gallucci, RL., "North Korea, Iran and the Proliferation of Nuclear Weapons: The Threat, U.S. Policy and the Prescription... and the Indian Deal", *The Tobin Project* (2006).
22. Gruenberg, JS., "An Analysis of United Nations Security Council Resolutions: Are All Countries Treated Equally?", *Case Western Reserve Journal of International Law* (2009), Vol. 41, Issue 2.
23. Johnson, R., "Embedding the CTBT in Norms, Law and Practice", Report written for the *United Nations Association – UK* (2013):4.
24. Kerr, PK., Hildreth, SA. & Nikitin, Mary BD., "Iran-North Korea-Syria Ballistic Missile and Nuclear Cooperation", *Congressional Research Service* (2016).
25. Le Mon, CJ., "International Law and North Korean Nuclear Testing", *American Society of International Law* (2006), Vol. 10, Issue 27.
26. Levkowitz, A., "The 2018 Winter Olympics and North Korea", *BESA Center Perspectives* (2018):707 Available at: <https://besacenter.org/wp-content/uploads/2018/01/707-2018-Winter-Olympics-and-North-Korea-Levkowitz-final.pdf>

27. Liangui, Z., "Coping with a Nuclear North Korea", *China Security* (2006).
28. Maggs, GE., "How the United States Might Justify a Preemptive Strike on a Rogue Nation's Nuclear Weapon Development Facilities Under the U.N Charter", 57 *Syracuse L. REV*(2006).
29. Moxley, C., "Nuclear Weapons and International Law in the Post Cold War World", *Austin & Winfield Publishes* (2000).
30. Nikitin, MB., "North Korea's Nuclear Test: Implications for U.N. Security Council Resolution 1874", *Congressional Research Service*(2010).
31. O'Connell, ME., "The Myth of Pre-emptive Self-Defense", *The American Society of International Law Task Force on Terrorism* (2002).
32. Ogawa, S., "North Korea's Nuclear Development, the Non-Proliferation Treaty Regime, and Regional Security", *East-West Center: The North Korea Crisis and Regional Responses* (2015),.
33. Popiel, M., "Redrafting the Right of Self-Defense in Response to International Terrorism", *GONZ, J. INT'L*(2012).

Internet sites

34. Carpenter, TG., *Learn to live with a nuclear North Korea*, The Washington Post(14 February 2013). Available at:http://img.washingtonpost.com/opinions/learn/to-live-with-a-nuclear-north-korea/2013/02/14/0c6dad22-6fa9-11e2-aa58-242de81040ba_story.html
35. Cossa, R., *North Korea Missile Test*, *Korea Times* (21 June 2006).
36. Davenport, K., *Worldwide Ballistic Missile Inventories*, *Arms Control Association*(2017). Available at: <https://www.armscontrol.org/factsheets/missiles>
37. Easley, LE., North Korea's Nuclear and Missile Tests Are Aimed at Splitting Its Rivals Can Japan, South Korea, and the U.S. stand firm against Pyongyang's efforts to drive wedges among them?, *Foreign Policy*(2017). Available at: <http://foreignpolicy.com/2017/09/03/north-koreas-tests-are-aimed-at-splitting-its-rivals/>
38. El Baradei M., *No Nuclear Blackmail*, *Wall Street Journal* (2003), P. A.14. Available at:http://www.iaea.org/inis/collection/NCLCollectionStore/_Public/34/047/34047609.pdf
39. Gladstone, R., *A Treaty Is Reached to ban Nuclear Arms: Now Comes the Hard Part*, *The New York Times* (7 July 2017). Available at:<https://www.nytimes.com/2017/07/07/world/americas/united-nations-nuclearweaponsprohibition-destruction-global-treaty.html>
40. Griffiths, J., Cohen, Z.& Berlinger, J., *North Korea Launches Missile Over Japan*, *CNN Politics* (15 September 2017). Available at:<http://edition.cnn.com/2017/09/14/asia/north-korea-missile-launch/index.html>
41. Kim, T., *Strange Tempests Follow Missile Tests*, *Ohmynews*(15 July 2006). Available at:http://english.ohmynews.com/articleview/article_view.asp?menu=A11100&no=305474&rel_no=1&back_url=

42. *MTCR partners*, Missile Technology Control Regime (2017). Available at: <https://web.archive.org/web/20041012214657/http://www.mtcr.info:80/english/partners.html>
43. Nebehay, S., *Exclusive: North Korea rules out negotiations on nuclear weapons*, Reuters (17 November 2017). Available at: <https://in.reuters.com/article/northkorea-nuclear-envoy/exclusive-north-korea-rules-out-negotiations-on-nuclear-weapons-idINKBN1DH1OP>
44. Rick, G., *A Treaty Is Reached to Ban Nuclear Arms. Now Comes the Hard Part*, The New York Times (& July 2017). Available at: <https://www.nytimes.com/2017/07/07/world/americas/united-nations-nuclear-weapons-prohibition-destruction-global-treaty.html>
45. Sare, D., *Only One Nation Has Ever Used a Nuclear Bomb in War*, Larouchepac (6 February 2012). Available at: <http://archive.larouchepac.com/node/2145>
46. *Tehran: North Korea's Nuclear Test a Reaction to Violation of NPT*, Fars News Agency (15 October 2006). Available at: <https://www.globalresearch.ca/tehran-north-korea-s-nuclear-test-a-reaction-to-violation-of-npt/3494>